

גילוי כבוד שמים מתוך עמידה בנסיון

ראשית בנין מלכות שמים מתוך הסתר

ברצוני להעמיק בדברינו במאמר הקודם. ותחילה נחזור בקצרה על מה שהעלינו בביאור תכלית יציאת מצרים, שהיא יציאת גלוי כבוד מלכות שמים מתוך ההסתר.

הנה הבאנו את דברי הרמח"ל בדעת תבונות, שתכלית הבריאה היא גילוי כבוד שמים. וגילוי כבוד שמים אינו שייך אלא על ידי ישראל. עוד הבאנו מהרמח"ל, דגילוי כבוד שמים צריך לבא בהדרגה, והשלב הראשון צריך להיות בהסתר פנים גמור. דהיינו שצריך שיהיה מצב בבריאה שהרבש"ע אינו ניכר כלל וכלל, ובכלל זה צריך שתהיה מציאותם של כלל ישראל מבוטלת ונעלמת תחת יד מצרים, משום שגם בבחינת כנסת ישראל צריכה להיות מציאות של הסתר פנים. והטעם, משום שכבוד שמים אינו יוצא לגילוי אלא על ידי ישראל, על כן גם מציאותם צריכה להיות בהסתר פנים. נמצא שהסתר הפנים של השכינה מתבטא בגלותם ושיעבודם של ישראל תחת יד מצרים. ובאמת גלות מצרים היתה התקופה הראשונה של גילוי מלכות שמים, ואז היה הסתר פנים היותר גדול מכל הזמנים.

והטעם שהשלב הראשון בתהליך בנין מלכות שמים צריך להיות בהסתר פנים דוקא, היינו משום דמלכות שמים מתגלית בדרך של גילוי יחוד ה'. שכן לא יתכן שיהיה לשום אדם השגה בשלימות בגדלות ה' ובחכמתו, בחסדיו וברחמיו. וכל השגתנו אינה אלא ביחוד ה', ההשגה של 'אין עוד מלבדו'. וגם השגתנו ברחמי ה' וחסדיו ובשאר מדותיו, אינה רק כי על ידיו נתגלה לנו יחוד ה'. דרך משל, אם מידת הדין מחייבת שיהיה כך וכך, ומידת הרחמים מתנגדת למידת הדין, אזי כל אחת ממידות אלו של דין ורחמים מתגלה בפועל כפי מידת יחוד ה'. אמנם עומק רחמי שמים אין כל נברא יכול להשיג, וכל השגת עומק רחמי שמים, הוא רק בכלל יחוד ה'. וזה ביאור מאמר הכתוב (דברים ד, לט) וַיִּדְעֵתְּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבַבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד. זוהי עבודת החיים שלנו, להיות עוסקים ביחוד ה' ואין עוד מלבדו.

ביטול הרע על ידי אמונת היחוד

ולהבין ענין עבודה זו של הכרת יחוד ה', נביא משל מענין הכסף. הנה המתבונן בעולם יראה שיש לכסף כח עצום, כי הוא הנותן לאדם כח, מעמד, וכבוד, על ידיו

הוא ממלא רצונו ומשיג חפצו. הכסף נותן לאדם את הכח שיהיו דעותיו נשמעות, עד שנראה שזהו הכח היותר גדול שיש בבריאה. ומשום כך מתגברת חמדת הממון בלבם של אנשים, שרוצים שכוחות אלו יהיו בידם. אמנם על ידי התבוננות ב'אין עוד מלבדו', אפשר להגיע להכרה שאין לכסף מצד עצמו שום כח, וכל הכח לאלהים הוא, וברצונו הוא מעשיר ומרים. וכשהאדם מגיע להשגה זו, שאין עוד מלבדו ובאמת אין לכסף שום כח, אז יהיה לו האומץ להתגבר על תאוות הממון. וזהו על ידי שמתבונן ורואה בבהירות שכל כח וכל כבוד וכל דבר טוב, הכל בא רק על ידי רצון ה', ולכסף אין שום כח מצד עצמו.

זהו שקורא הרמח"ל 'ביטול הרע', משום דכל דבר המראה עצמו כאילו יש לו כח עצמי ואינו תלוי בקב"ה, הוא רע. נמצא שאחד מן כחות הרע שיש בקרבנו, הוא חמדת הממון. ובחג הפסח אנחנו צריכים לבטל את הרע, והדרך לעשות זאת היא על ידי חיזוק השגת האמונה של 'אין עוד מלבדו'. ובזה ביארנו הקשר שבין שתי עבודות חג הפסח, האמונה וביטול הרע, משום דהאמונה של אין עוד מלבדו, זה גופא ביטול הרע.

כבוד שמים מתהווה מתוך הסתר

והנה במאמר הראשון נגענו בנקודה, שיש לנו להרחיב ולהעמיק בה יותר. והיינו, כי נתבאר שבכדי להגיע לגילוי כבוד שמים, צריכים מקודם מצב של הסתר פנים. ופרעה הרגיש שהוא אלוה ושליט על כל העולם, וזה בא לו ממה שהיה בעל כח גדול של כישוף, וביכולתו להרוג כל מי שברצונו מבלי שתהא יכולת לעמוד כנגדו. ובאמת הרגשה זו שהרגיש פרעה, כל אחד מאיתנו מרגיש אותה במדה מסויימת, שהשליטה בידינו. והרגשה זו באה מתוך כפירה, מתוך מחשבה שאנחנו בעלי כח ובעלי יכולת, לעשות ככל העולה על רוחנו. ויש אנשים שעולה במחשבתם, שגם יש בכחם לשלוט על אדם אחר כרצונו, על ידי שהם מדמים שמבינים את תכונותיו, ואיך להשיג ממנו את חפצו. וכאשר נעמיק ביסוד האמונה ש'אין עוד מלבדו', נגיע למסקנא שאין הדבר תלוי בנו כלל, אלא הכל נעשה בשליטתו ובחפצו ית'.

ויסוד הדברים הוא, שהיה נצרך שיהיה בעולם מצב של הסתר פנים, שלא יהיה ניכר כלל 'אין עוד מלבדו' - ומצב זה היה מלכות פרעה במצרים. ובאמת גם היום כח ההסתר פנים הולך ומתגבר בעולם, שנראה לעינים כאילו הכל נעשה באופן של כל דאלים גבר, וכל מחשבת בני אדם הוא רק איך לשלוט על בני אדם אחרים, ולנצל את כוחותיהם. ויש הכרח שהעולם יתנהג באופן זה, עד שיצא לאור הגילוי של 'אין עוד מלבדו', ואז יתבטלו לגמרי כל הכוחות האחרים.

אבל באמת יש כאן עומק יותר. והוא שהביטול של כוחות אחרים מכח הגילוי של "אין עוד מלבדו", לא יהיה באופן שהכוחות הנראים כסותרים את רצון ה' לא יוכלו למנוע ממנו לעשות בעולם כחפצו, אלא אדרבא, לעתיד לבא יתברר שכל הכחות האלו עצמם באים אך ורק מכח הקב"ה, והוא משתמש בכוחות אלו גופא להוציא לפועל את רצונו.

גם הבחירה ברע מביאה לכבוד שמים

ולאור הדברים הללו, נבוא לבאר המושג הנקרא 'בחירה'. הנה מבואר בתורה שלכל אדם יש בחירה, דהיינו שיכול לבחור לעשות את רצון ה', או ח"ו לעשות היפך רצונו. אלא שלכאורה לאור מה שנתבאר דתכלית הכל לגלות את יחוד ה', דהיינו שאי אפשר לעשות נגד רצונו, אם כן זה שולל את אפשרות הבחירה, שהרי יחוד ה' מכריח שאי אפשר לעשות נגד רצונו יתברך. אלא שאם נעמיק ניווכח שאין סתירה בדבר, דלעולם יש לאדם בחירה אם לעשות כפי מצוות ה' או לעבור על מצוותו, אך אין זה סותר את יחוד ה'. שלעולם יתקיים רצונו יתברך, אלא שביד האדם לבחור אם לקיים את רצון ה' מרצונו הוא, או שלא לקיימם מרצון. ואמנם אף אם לא יעשה את רצון ה' מרצונו, ה' יתברך יסובב שמתוך מעשיו, יעשה רצונו. שסוף דבר יתגלה היחוד, אף מתוך המעשים הנעשים כנגד מצוותו.

ועל דרך זה אנו מוצאים אצל פרעה. מחשבתו של פרעה וכל רצונו היה לעשות נגד רצון ה'. וכיון שאמרו לו אצטגניניו שיוולד מושיען של ישראל שעל ידו יתקיים רצון ה', ביקש עצה להרגו וגזר 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו'. אולם בסופו של דבר, בתיה, בתו של פרעה הוציאה את מושיען של ישראל מן המים, ופרעה עצמו גידלו תוך ביתו, ולא רק שגידלו, אלא אף לימדו דרכי הנהגת המלכות. וכבר כתב האבן עזרא (שמות ב, ג), שהיה זה מעומק מחשבת ה' יתברך, כדי שידע משה להנהיג אומה שלימה, לדעת איך לעשות מלחמה ולהוציא את כלל ישראל ממצרים. והאיך ידע משה רבנו לעשות כל זה, אין זה כי אם בהשגחה פרטית שיתגדל אצל פרעה וילמד טכסיסי מלכות. הרי שפרעה בחר לעשות נגד רצון ה', אלא שעל כרחו גלגלה ההשגחה שמעשיו יהיו כרצונו יתברך.

וכן הוא בכל אדם, אף שירצה ללכת ולעשות נגד רצון ה', סופו של דבר כל מעשיו גופא מועילים לקיים את תכניתו של ה'. וכן היה בהמן ובכל הרשעים שבכל הדורות. והיינו כנ"ל, כי הנקודה של הבחירה אינה האם לקיים את תכניתו של ה', כי עצת ה' לעולם תעמוד, ואין נקודת הבחירה אלא איך וכיצד יתקיים רצון ה' - אם יבחר האדם

ויקיים את רצון ה' מרצונו בדרך טובה, יטול את שכרו, ואם יבחר שלא לעשות כרצון ה' ח"ו, ייענש, אף שרצון ה' יתקיים בדרך אחרת.

האומה הישראלית מהות של קדושה

ועל פי זה נחזור למה שכתבנו למעלה, שרצון ה' הוא שיהיה עם ישראל. והיינו, שתהא אומה היכולה לחיות חיים רוחניים. כי באמת כלל ישראל שונים במהותם מן הגויים, וכדאיתא בחז"ל¹, שטבעו של אדם הוא שאם רואה סכום כסף הגון ברחוב, אי אפשר שלא יקחנו לעצמו, כשאינ מי שרואהו. ואילו ישראל המוצא סכום גדול של כסף בשבת, לא יחשוב אף לרגע להרים את הכסף. וכן כל ישראל סוגרים את עסקיהם בשבת, על אף שמפסידים ממון רב. וביאור הדבר הוא, שאליבא דאמת, על פי דרך הטבע אין הדבר אפשרי לאדם לחיות כך, אלא שכלל ישראל שונה במהותו, ואין מציאות כלל ישראל מציאות טבעית, אלא למעלה מן הטבע.

וכמו כן אי אפשר בדרך הטבע, שחתן מכניס כלתו לתוך החופה, והיא נמצאת נדה, והוא פורש הימנה. הרי אומות העולם אומרים שדבר זה אי אפשר, ובאמת הם צודקים, כי בדרך הטבע אי אפשר². אלא כלל ישראל יש לו מציאות אחרת, והם חלוקים במהותם מן הגויים. וזו היתה כוונתו של הקב"ה כשברא את האומה הישראלית, שתהיה להם מהות אחרת - מציאות של 'אדם קדוש'. ולכן עיקר ההבדל בין ישראל לגוי מתבטא בפרישות מעריות, וזוהי אות הברית שיש לנו עם הקב"ה. כי הגוי הוא כולו תאוה, ולכן אינו יכול לשלוט על תאוותיו. אבל ישראל יכול להתעלות מעל תאוותיו, להיות בגדר של למעלה מהטבע.

בריאית עם קדוש מתוך טומאת מצרים

והנה אם היינו חושבים מה היא הדרך לברוא מהות זו - אדם שהוא למעלה מן הטבע ומופרש מן התאוות והגשמיות, היינו אומרים שצריך לקחת את השבעים נפש שירדו למצרים, לסוגרם במדבר רחוק מן היישוב, וללמדם תורה יומם ולילה. אבל מחשבתו של הקב"ה גבוהה ממחשבותינו כגבוה שמים על הארץ, והוא קבע שהדרך

ת. ראה הערה להלן.

ט. ראה אבות דרבי נתן (פרק ב), סוגה בשושנים בזמן שישראל עושין אותן היו מביאין אותם לחיי העולם הבא. הא כיצד, אשתו נדה עמו בביתו רצה משמש רצה אינו משמש וכי אדם רואהו או אדם

לברוא את האומה הישראלית, היתה באופן שהביאם למקום הפרוץ ביותר בעריות, שהוא היפך הקדושה, ודוקא מתוך כך לבנות מהות של קדושה, כי מצרים היתה המקום שבו נעשו כל תאוות העריות, כמו שהזהיר הקב"ה לישראל (ויקרא יח, ג) "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו".

וכלל ישראל נתגדלו דוקא תוך טומאת מצרים, ולא עוד אלא שהיו עבדים למצרים ונכנעים תחת ידם. והיה נראה לכאורה שדרך זה הוא היפך רצון ה', לברוא אומה שמהותה היא קדושה. אלא ביאור הדברים הוא כנ"ל, כי הקב"ה בא להראות שעצת ה' לעולם תעמוד, ורצונו יתקיים על כל פנים. ואדרבה, כל הדברים שנראים עומדים כנגד רצון ה', בסופו של דבר הם עצמם מביאים לידי קיום רצונו יתברך.

גדלות האדם מתוך הנסיונות

ויש לנו ללמוד מזה, שככל שאדם עומד בנסיון גדול יותר, ומוכרח לעמוד במלחמה כנגד יצרו, זה גופא מגדל ומרומם אותו. וכמו שמצינו שדוקא מתוך טומאת מצרים, נבנתה האומה הישראלית ונעשית מהות של קדושה.

וזהו חיזוק עבורנו אנו, בני הדור הזה. שצריכים לדעת, כשרואים את כוחו הגדול של היצר הרע, דוקא שם טמון הפוטנציאל הכי גדול, ודוקא שם אנחנו צריכים לגדול. ואין לחשוב שהיה יותר טוב בלי נסיונות, כי בלי נסיונות, אף שלימוד התורה והתפילה היו עולים בנקל וברוח, אבל מתוך עבודה זו אין גדלים, אלא אדרבה, רק מתוך הנסיון והקושי באים הבנין והצמיחה.

וזהו היא התשובה למי ששואל - הרי הקב"ה הוא אבינו שבשמים האוהב אותנו יותר מכל אחד אחר, ואם כן למה אינו עוזר לנו ונותן לנו את כל הנצרך לנו כדי ללמוד היטב - שכל חזק ולב טוב וכו'. כי באמת הקב"ה עוזר לנו ונותן לנו כל מה שאנו צריכים להשגת השלימות, כי הדרך שבה הוא מסייע אותנו, היא במה שנותן לנו את האפשרות לבנות את עצמנו, כדי שלא יהיה שכרנו בבחינת נהמא דכיסופא, ובאופן זה אנחנו נעשים בעלי השלמות, ורק כך נוכל לזכות להנות מזיו השכינה לנצח נצחים.

יודע בו שיאמר לו כלום, הא אינו מתיירא אלא ממי שפוקד אותן על הנדה, ע"כ. וכעין זה בגמרא (סנהדרין לו, א), סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא: אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת, אמר ליה, התורה העידה עלינו סוגה בשושנים, שאפילו כסוגה בשושנים - לא יפרצו בהן פרצות, ע"כ.

והאדם הרוצה להכיר את היכולת שלו, יתבונן מה הוא מקום העבודה בו הוא מתמודד עם יצרו יותר מכל. דרך משל, מי שקשה לו לקום לתפילה, מוכרח שיש לו כח גדול מאד בתפילה, ועל כרחו צריך ללחום עם היצר הרע דוקא על דבר זה, כדי להוציא אל הפועל ולגלות את הגדלות הטמונה בו.

גילוי כבוד שמים מתוך בחירה בטוב

ויש כאן עומק בתוך עומק. שהרי אמרנו שרצון ה' הוא שהאומה ישראלית תהיה לעם קדוש, וכל יהודי יהיה אדם גדול. וגם ביארנו כי אין דבר שיכול לעמוד נגד רצונו ותכניו, ועצת ה' היא תקום. והמקום לבחירה הוא רק באופן הדבר, שאם יבחר האדם לעשות רצונו יתברך ולהתגבר על יצרו, סופו של דבר ישיג את הגדלות, ובזה יתגלה על ידו כבוד שמים, כיון שהוא עמד כנגד יצרו. ואם ח"ו בחר שלא ללחום נגד נסיונותיו, גם יתגלה כבוד שמים על ידו, אולם באופן אחר, על ידי שהקב"ה נוקם ברשעים ח"ו. וכבוד שמים יצא בכל אופן, אלא שמוטל עלינו לוודא שיצא באופן טוב ולא באופן רע.

אמנם יש גם דרך אחרת. והיינו, אדם שנכשל ובחר ברע ח"ו, ואחר כך הוא מתחרט וחוזר ועושה תשובה, שבאופן זה, אף שלא נתגלה כבוד שמים בעמידתו בנסיון, מכל מקום על ידי תשובתו מגלה כבוד שמים, בדרך טובה.

ומכל מקום, בכל אדם ואדם יש גדלות מסוימת, ומתוך השגת גדלותו של כל אחד ואחד בפרטות, יתגלה כבוד שמים, וסופו של דבר, אכן כך יהיה, דהיינו שיתגלה כבוד שמים על ידי כל אחד ואחד, אלא שצריך להשתדל שהכבוד שמים יצא באופן שנלחם ביצר הרע ועמד בנסיון, שעל ידי זה יתגלה כבוד שמים באופן הטוב. ואף על פי שאיננו יכולים להשתנות בבת אחת, וביום אחד להכניע את יצרנו לגמרי, מכל מקום צריך כל אחד לעשות תכנית, היאך לשנות את עצמו, ללחום ולעמוד בנסיונות, ועל ידי זה יוציא אל הפועל את הכבוד שמים שעולה לחלקו. וגם כשנראה בלתי אפשרי, ידע שבאמת ביכולתו הדבר, וכמו שהיה נראה בלתי אפשרי במצרים, שמתוך אומה של עבדים שפלים היורדים למ"ט שערי טומאה יגיעו לשום מעלה, ובאמת בתוך טומאת מצרים נברא עם קדוש לה'.

